

MARTIN AMIS

Látogatóban Mrs. Nabokovnál

Arra is emlékezett, hogy a szálloda vacak volt és olcsó, és megalázottan állt egy másik, sokkal jobb szálloda mellett, melynek ablakaiban halovány asztalok derengtek, s a pincérek úgy cikáztak, mint halak egy akváriumban...¹

Ezek a Nabokov kései kisregényéből, az *Áttetsző testek*-ből való sorok motoszkáltak a fejemben, miközben a saját hitvány szállodámból (füstölő radiátorok, eszi-nem-eszi-nem-kap-mást kiszolgálás, függőágyérzetet keltő ágy) mentem a Montreux Palace Hotel csillogó citadellájához, ahová a Nabokov család 1961-ben költözött be, és ahol Véra Evseevna Nabokov az elmúlt négy évet már egyedül élte le, a régi szárny negyedik emeletén.

Vajon miért épp Montreux? És miért egy szálloda? Amikor a BBC Montreux-be jött, hogy leforgassa azt a filmet, amely most „az utolsó interjú”-ként ismert, Nabokov megjegyezte: „Sokat játszottam a gondolattal hébe-hóba, hogy vásárolok egy villát. El tudom képzelni a kényelmes bútorokat, a hatékony riasztókat, de sehogy sem tudom magam elé képzelni a megfelelő személyzetet. Az öreg alkalmazottnak idő kell, hogy megöregedjenek, és különben sem tudom, hogy egyáltalán hányan vannak még ilyenek, akik közül válogathatnék.” A műsorvezető, Robert Robinson azt mondta Montreux-ról, hogy „olyan furcsa érzés keríti hatalmába az embert, hogy sétát tesz egy régi fényképben”. A tó partján, a ködös napsütésben sétálva az idealizált gyerekkor elvesztett és ártatlan parkjai jártak a fejemben. A svájci gyerekek mozgékonyak és makulátlanok a korcsolyáikon. A svájci szúnyogok elvannak magukban, még ők is túl civilizáltak ahhoz, hogy rajokba gyűljenek vagy csípjenek.

A Nabokov házaspár a huszadik század sűrűjében élt – szinte regénybeillő, csillogással, veszélyekkel és pátosszal teli életet: kényszerű száműzetés a forradalmi Oroszországból (ahol a fiatal Vladimir tizenévesen playboy, költő és milliomos volt); a weimari Németország histériája és hiperinflációja (Nabokov apját, a nagy liberális államférfit, V. D. Nabokovot meggyilkolták egy politikai gyűlésen Berlinben); bizonytalan évek Franciaországban, mielőtt az országot lerohanták a németek; menekülés az utolsó pillanatban (Véra zsidó) az Újvilág vendégszerető ürességébe.

Amerikában Nabokov húsz nehéz évet töltött az irodalmi és egyetemi taposómalomban. Közben újjá kellett teremtenie magát mint angol nyelvű regényírót. A meg-

¹ M. Nagy Miklós fordítása

nyugtató gazdagság – s vele a szabadság – végül a Lolita (1959) formájában jött el. Nem nagy csoda, hogy a Nabokov házaspár úgy döntött, oda vonulnak el, amiről Humbert Humbert azt mondja, „az én lakozott, kipucovált svájci falvaim s a kimerítően körülzsolozsmázott Alpok”.² Minden mozgalmassága és kalandjai dacára Vladimir és Véra Nabokov életének egyszerű vezérmotívuma volt: az irodalom szolgálata. Azért jöttek Montreux-be, hogy rendbe tegyék az *oeuvre*-t, felügyeljék a korábbi munkák fordításait, és gond nélkül kiadhassák az utolsó regényeket.

Mrs. Nabokov türelmesen várt rám, a Montreux Palace Hotel egyik oszlopos csarnokában. „Mit kér?”, kérdezte azonnal. „Whisky? Gint? Bármit kérhet.” Délelőtt fél tizenkettőkor ezt igazán nagyvonalúnak találtam. Bort kértem, Mrs. Nabokov pedig egy „J & B”-t – vagy „Csaj end Pi”-t (erős akcentussal és kicsit óvakodva beszél angolul). A mosolygó pincér évődött és hízelgett; a legenda szerint Vladimir Nabokov sosem fukarkodott a borralalóval, a felesége pedig láthatóan ma is a személyzet egyik kedvence. Megfontoltan kortyolgatta a whiskyjét, de végül nem itta meg az egészet. Azt hiszem, csak miattam igyekezett. Valahányszor fizetni akartam valamiért, Mrs. Nabokov határozottan közbelépett: „Nem, én fizetek – ez az én partim!”

Sűrű, fehér haja van és kifejező, ironikus tekintete. Komoly betegségen esett át, a hallása kicsit gyenge, és bottal jár, de most a hetvenes éveiben is csupa érzékenység az arca, és nőies fény itatja át. Mindenekelőtt egy jó humorú ember arca. „V. N.,” ahogy néha hívja őt, szeretett dicsekedni, hogy neki volt a legjobb humora az összes nő közül, akit valaha ismert, és nem nehéz ezt észrevenni, az író férfiúi büszkeségének egyéb okaival egyetemben. A szerénysége és a természetes kíváncsiság vagy melegsége folytán kényes interjúalanyunk bizonyul. „De hát beszéljünk inkább magáról – mondja. – Nős?... Akar gyerekeket?... Gyakran látja a családját?”

Ezen a ponton, ahogy meg is volt beszélve, csatlakozott hozzánk Dmitri Nabokov, a házaspár egyetlen gyereke, aki maga is rendkívül érdekes személyiség – autóversenyző, hegyász, nemzetközi híró, operaénekes, s mindemellett apja számos regényének kiváló fordítója. Dmitri jelenleg az anyja közelében lakik, egész pontosan a lausanne-i kórházban, ahol hosszan lábadozott egy tavalyi szörnyű autóbaleset után. Egy Montreux-ben tett látogatása után épp csak néhány mérföldet tett meg, amikor a szuper kocsija rejtélyes módon „elhagyta az utat”. Kievíckélt a lángoló roncsból, és azonnal kórházba vitték, amely a Gondviselés jóságából épp csak tízpercnyire volt, és történetesen az egész világon nincs sok hely, amely jobban fel lenne készülve az égési sérülések kezelésére. Dmitri onnan nyugodtan telefonált az anyjának, volt egy apró kis balesete, mondta, és hamarosan újra meglátogatja. Véra csak később tudta meg, hogy mi történt igazából: hogy a fia szerencsés volt, hogy életben maradt.

² Békés Pál fordítása

Megcsodáltuk Dmitri sérüléseit, amik még jól láthatók, sőt eléggé feltűnőek. Arról beszélgettünk, hogy az emberi test milyen csodálatos módon képes regenerálódni. Én viszont, miközben Dmitri megégett ujjait néztem, önkéntelenül arra gondoltam, hogy az emberi test milyen könnyen elpusztítható. Ezt el is kezdtem mondani, s már közben megbántam. De mintha nem vették volna zokon. Véra megjárt szott kényességgel megkérdezte a fiától, hogy mikor fog eltűnni a karjáról a „lila csipke”. Egészen nabokovi kifejezés! Akárcsak az apja, Dmitri is magas, kopaszodik, atletikus, közlékeny és derűs alaptermészetű; elegánsan és óvó szeretettel válaszolgat az anyjának. Mrs. Nabokov aggódón és némi derűvel hallgatja a fia beszámolóját a gyógyulásáról, aztán felém fordult: „Maga vezet?... Remélem, nagyon óvatos.”

Dmitrivel átmentünk az étkezőbe, miközben Véra visszavonult a lakosztályába, megígérve, hogy a kávéra csatlakozik hozzánk. „Majd akkor még találkozunk” – mondtam. „Viszlát”, mondta Mrs. Nabokov.

Az ebéd alatt gyorsan kiderült, hogy Montreux a Nabokov Könnyűipari Vállalat afféle kliringintézete lett. Dmitri jelenleg az *Áttetsző testek*-et fordítja olaszra; Véra a *Gyér világ*-ot oroszra (szamizdat céljából, természetesen, mint ahogy V. N. *Lolita*-fordításának is ez a sorsa). Folytonos az aktivitás a járulékos jogok részlegén is. Dmitri például még mindig nyalogatja a sebeit a Broadway *Lolita*-adaptációja miatt. „Egy katasztrófa. Tökéletes katasztrófa”, tette hozzá később az anyja.

Dmitrinek most éppen egy különösen kényes problémával kell megküzdenie. Amikor Vladimir Nabokov meghalt 1977. július 2-án, egy félig kész regény volt az asztalán. Dmitri véleménye szerint a *Laura modellje* az apja egyik legbátrabb és legcsillogóbb alkotása; maga Nabokov azonban hajlíthatatlanul ellenezte, hogy publikálják ilyen félkész formájában. Borzalmas dilemma ez, és még semmilyen döntésre nem jutottak: ő és az anyja.

Mert ha van nagyobb kötelezettség, mint amivel Vladimir Nabokovnak tartoznak, az az, melyre az irodalomtörténet kötelezi őket. Dmitri és Véra mélyen átérzik ezt, és az ügy intim módon összefügg a családi büszkeség alaphangjával. Előhoztam a Nabokov–Wilson levelek témáját, és annak a barátságának a szomorú, furcsa felbomlását, amelyről azok a levelek tanúskodnak, s amely zavarodottsággal és haraggal fejeződött be, miután Wilson megmagyarázhatatlan módon támadást intézett Nabokov *Anyegin*-fordítása ellen. „Edmund Wilson – mondta Dmitri egy sóhajjal. – Kedveltem őt. Nagyon értett a gyerekekhez. Kedves volt, játékos. Egeret tudott csinálni a zsebkendőjéből, és azzal játszott nekem... Aztán hirtelen a fejébe vette, hogy tud oroszul!” Aztán egy életrajzíró idéz morcosan: hogy Nabokov „jó ember volt, a maga sajátos módján talán, és bizonyos hibákkal, de azért mégiscsak jó ember volt”. Dmitri hátravetette a fejét, a plafont bámulta, olyan kétségbeesett gesztussal, amely, gondolom, nagyon jellemző lehetett az apjára is. „Elképesztő!”

Véra, akihez mostanra csatlakoztunk a bálterem méretű nappaliban, éppolyan rendíthetetlennek bizonyult a férje védelmében és emlékének őrzésében. „A *Gyér*

világ orosz kiadásának szerkesztője – ő, hogy mennyi csintalanságot művelt, de én egyetlen javítását sem fogadtam el... Megvétóztam Karlinsky professzor előszavát az *Előadások az irodalomról* második kötetéhez. Írtam a kiadónak, könyörögve, hogy hagyják ki a kötetből. És megtették.” Néhány pillanattal később Mrs. Nabokov félrehallott egy megjegyzést, melyet az *Előadások* első kötetéről tettem, és azt hitte, hogy bírálom a kötetet. „Hogy micsoda?”, mondta. És amíg ki nem magyaráztam magam, mintha testének minden atomja remegett volna a méltatlankodástól.

Most Dmitri távozott; hogy elérje a vonatot vissza a lausanne-i kórházba. Mielőtt elbúcsúzott, átadott az anyjának egy köteg újságkivágást. „Egy recenzió a dél-karolinai *Tribute*-ből... Említik benne apát...” Az ilyen mondatok, akárcsak a nabokovi méltatlankodás, mind a család elkötelezettségét jellemzik. Nagy önérzet van benne, de nincs semmi nagyizolás. Önzetlen, szinte személytelen, éppúgy, ahogy a művészet személytelen. És azt hiszem, nagyon oroszos is.

Dmitri elment. A nap most Mrs. Nabokov székére sütött a magas ablakokból, és ő felemelte a kezét, hogy eltakarja az arcát a sugaraktól. Megmutatta a *Vladimir Nabokov Research Letter* példányát, amely az ölében pihent, ujjával mutatva a képzelt pillangókról a férje által készített rajzokat (melyeket a Nabokov-regények neki dedikált példányaiból reprodukáltak). A latinnak tetsző nevek a nevének különféle becézett alakjait tartalmazzák – *verae, verinia, verochka*...

1923-ban ismerkedtek össze Berlinben. Meglepő, hogy azelőtt soha nem találkoztak. Elvégre Szentpéterváron a Tyenyiscsev iskola diákjai gyakran barátkoztak az Obolenszkij diáklányaival. Ugyanazokban a német filmekben dolgoztak statisztaként. Véra ártatlanul részt vett a felolvasásokon, amiken Vladimir a berlini emigráns értelmiségi körökben tartott. „Nagyon elbűvölően beszélt – mesélte Véra. – És fiatalkorában káprázatosan szép férfi volt.” A régi Oroszországban Véra ugyanabban a többnyelvű neveltetésben részesült, mint Nabokov; éppenséggel ő volt Vladimir egyik komoly riválisa angoltanárként Berlinben. „De V. N. sok mindent tanított – tette hozzá. – Nyelveket, teniszt, bokszot. És még prozódia is.”

Véra apja épp részt vett egy kis kiadvállalat, az Orbis megalapításában. Úgy volt, hogy a fiatal Nabokov fogja Dosztojevszkijt angolra fordítani. Véra a szerkesztőségben dolgozott, hogy plusz pénzt keressen, amiből lovagolhat a Tiergartenben. Egymásra pillantottak, de igazából csak később ismerkedtek össze, még abban az évben, egy jótékonyági bálon. Nabokov aztán rengeteget sakkozott Véra apjával. Az anyjának írt egyik levelében arról írt, hogy szeretne megállapodni. Később azt mondta az apósáról: „Nagyszerűen megérti, hogy számomra az életben az írás a legfontosabb és az egyetlen dolog, amire képes vagyok.” Ezt bizonyára maga Véra is megértette. 1925 áprilisában házasodtak össze, és azzal a látható történet be is fejeződik.

Úgy írnak róla, mint különösen zárkózott emberről – még talán a férjénél is zárkózottabb volt. Rendkívüli önuralma van, az biztos, és az ember azt érzi, hogy nem tűrne semmilyen bizalmaskodást vagy szemtelenséget egy kívülálló részéről. Miközben to-

vább folytattuk a beszélgetést, amely igencsak óvatos és általános maradt, éreztem, hogy Mrs. Nabokovban mintha egyre nőne valami enyhe rossz érzés – mintha elkerülhetetlenül vissza kellene majd utasítania valami durván személyes kérdést („Mrs. Nabokov, találkozott valaha a valóságos Lolitával?”). Végül azt mondta:

– Kérdéseket akart feltenni. Hol vannak a kérdései?

– Hát, van egy-két dolog – mondtam. – A férje minden könyvét magának ajánlotta, mindet, kivétel nélkül. Ez nagyon szokatlan, nem?

– Valóban?... Mit válaszolhatnék erre? Nagyon rendkívüli volt a kapcsolatunk. De ezt tudta azelőtt is, hogy feltette a kérdését. Még valami?

– Nagyon... nagyon vicces ember volt? – kérdeztem szerencsétlenül. – Sokat viccelt? Sokat nevettek együtt?

– Ó, igen. Ragyogó humora volt. Ragyogó ember volt – felelte Mrs. Nabokov. De hát ezt is tudta már.

Observer, 1981

Utóirat: Véra Nabokov 1991-ben hunyt el, tíz évvel a fentebb megörökített találkozás után. Ahogy Dmitri Nabokov mondta róla a temetésén: „Már elmúlt nyolcvanéves, de még mindig segített előkészíteni a férje munkáinak számos új kiadását, előszót írt a versei orosz kiadásához, segített összeállítani egy kötetet a leveleiből, és óriási erőket mozgósított a *Gyér világ* orosz fordításához...” Az elmúlt egy évtized során hébe-hóba levelet váltottam vele; fényképeket küldtem neki a gyerekeimről, amikor megszülettek, és akadt néha valami könyvkiadási újdonság, amiről be kellett számolnom neki. Gyakran gondoltam rá. Rendkívül elevenen maradt meg az emlékezetemben. Részben, gondolom, azért tartottam nagy becsben a látogatásom emlékét, mert az eleven kapcsolatot jelentette a férjéhez, akit mindig bálványoztam: úgy éreztem, Nabokov továbbélt a feleségében. De ez még nem magyarázat arra, miért éreztem olyan mértéktelen elhagyatottságot, amikor olvastam a nekrológot róla.

Dmitri Nabokov sírbeszédéből (1991. április 11.):

Egy kockázatos csípőműtét előtti napon, két évvel ezelőtt bátor és előrelátó anyám megkért, hogy vigyem be neki a kedvenc kék ruháját, mert lehet, hogy fogadni fog valakit. Az a hátborzongató érzésem támadt, hogy egészen más okból kell neki az a ruha. Azt a műtétet túlélte. Most, erre az utolsó randevújára ezen a földön, ebbe a ruhába öltöztették.

Anyámnak az volt a kívánsága, hogy hamvait egyesítsék az apáméival a Clarend temetőben lévő urnában. A dolgok különösmód nabokovias fordulata folytán némi nehézségekbe ütközött, hogy megtalálják azt a bizonyos urnát. Ösztönöm azt súgta, hogy hívjam Anyát, és megkérdezzem tőle, hogy mit tegyek. De már nem volt Anya, akit felhívhattam volna.